

EUROPA EEN SPIRITUELE GROOTMACHT

Juliaan van Acker

© Juliaan van Acker

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijke bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke, voorafgaande en schriftelijke toestemming van de auteur.

We may be the least perceptive, most dangerous people that have ever lived, and at the same time we have more power, for good or ill. (McGilchrist, 2013)

INHOUD

Inleiding	7
Deel I. Van het krankzinnige tijdperk naar de eeuw van de spiritualiteit	11
1. Wat heeft politiek en economie met opvoeding te maken?	11
De ethiek als eerste prioriteit	13
De Ander is aan mij toevertrouwd	19
2. Gedragsgestoorde volwassenen	21
Ethiek als grondvoorwaarde van de politiek	22
Ethiek sluit rationaliteit geenszins uit	24
Sommige mannen worden gedwongen crimineel te blijven	24
3. Het verdwenen fundament van de samenleving	35
Authentieke bindingen verschraken	36
4. Een democratie kan onmenselijk zijn	41
5. Het krankzinnige tijdperk: 1880 - 2040	45
6. De mens is een ethisch subject	51
Een goed mens is een ascetisch mens	53
7. Met vrijheid bekleed	57
Twee dilemma's bij het begrip vrijheid	58
Met vrijheid bekleed	59
Vrijheid als breuk met de totaliteit	62
8. Het gebod geeft vrijheid	65

Werelds geluk, vrijheid en naastenliefde	66
9. De ethisch gefundeerde samenleving	71
De onzichtbare kracht die de ethiek openbaart	77
De westerse rationaliteit	78
10. De Europese grondwet	85
11. De Federatie van Europese Staten	89
De Federatie van Europese Staten die haar verantwoordelijk in de wereld opneemt	92
Prioriteiten	92
Strategie	93
Een nobel doel	96
Een spontane beweging	98
Een verbond tussen de Federatie en het Kalifaat	98
Ik wil mij thuis voelen in Europa	98
Een kleine minderheid	100
Israël: het door God aan de joden beloofde land	100
Het spookbeeld van de totalitaire staat	102
De dictatuur van de administratie	104
De noodzaak van een permanente revolutie	106
Verboden om over God te spreken	109

DEEL II. Overwegingen om de 21ste eeuw goed door te komen	113
12. Zijn we machteloos?	113
13. Een Messiaanse droom	117
De bron van conflicten	119
Hoe kan oorlog uit de wereld worden gebannen?	123
Hoe de Messiaanse vrede verwerkelijken?	124
14. Beperkte kennis	127
15. Een psychologie voor de eeuw van de spiritualiteit	131
De psychologie is geen empirische wetenschap	131
De mens tussen de objectieve wereld en het transcendente	133
Het spoor van het transcendente	135
Betekenis voor de psychologie als wetenschap	136
Enkele toepassingen	138
Tot slot	140
16. De man van mijn leven	143
17. De degradatie van de mens	147
18. De onweerstaanbare verleiding van het fanatisme	155
Een perverse vorm van verbondenheid	157
Het enige antwoord op fanatisme	160
19. De doodstraf tussen populisme en moraal	163
20. Waarom is de ene mens sociaal en een ander asociaal?	167

Een vrije keuze voor goed of kwaad	170
21. De pedagogische leegte van ons onderwijs	175
De leerkracht is vooral een opvoeder	177
22. Getrouwd met het werk	181
23. Mongolen als medemensen	185
24. De hoofddoekenkwestie	189
25. De islamitische Ku-Klux-Klan	195
26. Ontwikkelingswerk	201
27. Africa adios.	207
Is dit ras vervloekt?	211
 DEEL III. Diapsalmata	 215
 Geraadpleegde werken	 239
Boeken van de auteur	241

INLEIDING

Als het gezin de hoeksteen is van de samenleving, wat zeggen mij dan de circa tweeduizend probleemgezinnen die ik de laatste vijftig jaar in behandeling heb gehad? Slechts een kleine minderheid van de gezinnen is problematisch, maar wat afwijkt maakt helder waar het echt om gaat in het gezin en wat belangrijk is voor de samenleving. Hoe gaan we met elkaar om? Hoe nemen we onze verantwoordelijkheid voor elkaar op?

In een aantal van die probleemgezinnen groeiden de enkele honderden delinquente jongeren op die ik samen met mijn teams heb geprobeerd af te leiden van een criminele carrière tot ver in de volwassenheid. Waar hebben de ouders hier gefaald en wat had de samenleving kunnen doen om die ellende te voorkomen?

In dit essay heb ik het noch over gezinstherapie, noch over jeugdbescherming. In het eerste deel bezin ik mij over hoe we met elkaar horen om te gaan, niet alleen in het gezin, maar in onze sociale relaties in het algemeen. Welke normen en waarden, die in een normaal gezin zo essentieel zijn, moeten ons inspireren in onze economische en politieke activiteiten? Als het gezin inderdaad de hoeksteen is van de samenleving, wat is dan het fundament van die samenleving? En van welke samenleving moet het gezin de hoeksteen zijn?

Het groot aantal echtscheidingen, de verschraling van authentieke bindingen en het gebrek aan respect voor het milieu zijn tekenen dat we leven in een 'krankzinnig tijdperk' dat een aanvang nam met de tweede industriële revolutie.

Mijn bezinning strekt zich in de loop van dit essay steeds verder uit. Wat moet in de Europese grondwet worden opgenomen en hoe wordt Europa het best georganiseerd om onze fundamentele normen en waarden geen geweld aan te doen?

Doorheen dit essay is de filosofie van Emmanuel Levinas de belangrijkste toetssteen om mijn ervaringen aan te toetsen. Het inzicht dat Levinas biedt in de relatie met de Ander gaat verder dan wat objectief waarneembaar is. Het gaat om zingeving die niet door de mensen zelf wordt bepaald. Door Wie dan wel?

In het tweede deel wordt een aantal thema's besproken die illustreren hoe de mensheid in de 21ste eeuw balanceert tussen de verwezenlijking van een Messiaanse droom en de degradatie van de mens door fanatisme en totalitarisme. Hier ligt een belangrijke taak voor de psychologie die niet wordt beschouwd als een empirische wetenschap, maar tot doel heeft de mens te inspireren voor wat zijn leven zinvol maakt.

Het essay eindigt met de diapsalmata, naar het voorbeeld van de Deense filosoof Søren Kierkegaard, wiens werken ik op zeventienjarige leeftijd ontdekte en mij altijd zeer dierbaar zijn gebleven.

Waarom heb ik dit essay geschreven? Uit angst en uit hoop.

Angst voor een explosie van agressie en geweld in onze steden, voor een volledig uit de hand lopen van de situatie in islamitische landen, voor een land als Israël dat met de rug tegen de muur komt te staan en gedwongen wordt extreem te reageren, voor het ene bloedbad na het andere in Afrika, voor gangsters die de dienst gaan uitmaken in Latijns Amerika of voor een meedogenloze opstand van de horden armoedzaaiers en verdrukten in de Verenigde Staten.

Hoop op een Messiaanse inspiratie waardoor mensen menselijk willen zijn in plaats van beesten die elkaar geen plek op de wereld gunnen. Hoop op de overgrote meerderheid van de mensen, zo'n vijftiennegentig procent bij alle rassen en etnische groepen, die van goede wil zijn. Hoop op Europa die in haar koloniaal verleden, waar zij trots op mag zijn, beschaving in de continenten heeft gebracht en die, als zij zich los krabbelt uit de Europese Unie die berust op het dogma van de economische hebzucht, de vijftiennegentig procent men-

sen van goede wil kan behoeden voor het kwaad dat een kleine minderheid kan aanrichten.

Wat hierna in zevenentwintig hoofdstukken volgt is de synthese van mijn therapeutisch werk, mijn studie en mijn wetenschappelijk onderzoek dat startte in 1963 in Kongo, drie jaar na de onafhankelijkheid van dat land, en dat nog steeds doorgaat. Ja, u raadt het: ik ben al op leeftijd, 74 jaar om precies te zijn. Deze synthese beschouw ik slechts als een momentopname. Een momentopname kan de volgende dag weeral herzien worden. Daarom probeer ik niet de lezer ergens van te overtuigen, maar om haar of hem aan het denken te zetten. Ik blijf tenslotte een pedagoog: tegelijkertijd zo eerlijk mogelijk de eigen standpunten verduidelijken en de eigen twijfels en onzekerheden durven tonen om de Ander te leren zelfstandig en kritisch denken nooit op te geven. Het gaat u goed, beste lezer.

DEEL I. Van het krankzinnige tijdperk naar de eeuw van de spiritualiteit

1. Wat heeft politiek en economie met opvoeding te maken?

De afgelopen vijftig jaar heb ik meer dan tweeduizend gezinnen in behandeling gehad. Deze gezinnen werden aangemeld omwille van de gedragsproblemen van een of meerdere kinderen of omdat de kinderen werden verwaarloosd, mishandeld of seksueel misbruikt. Ook heb ik honderden leerkrachten uit het basis- en middelbaar onderwijs geadviseerd om moeilijke leerlingen op een professionele manier te leren aanpakken. Onderzoek heeft aangetoond dat ik behoorlijke resultaten heb behaald, maar zonder de inzet van enthousiaste medewerkers en de medewerking van ouders en leerkrachten had ik weinig kunnen bereiken. Ik heb mij meer in het bijzonder verdiept in de behandeling van jonge criminelen die ernstige delicten plegen en van adolescente meisjes die hun ouders zo radeloos maken dat ze beschreven worden als monsters, helse feeksen of door de duivel bezeten.

Het curieuze is dat ik in de loop der jaren in mijn eigen kennissenkring nooit een jongere heb ontmoet die crimineel was of ernstig gedragsgestoord. Ook is er bij al die bekenden geen enkel gezin waar het helemaal fout is gelopen. Wie ik in behandeling kreeg kwam altijd uit een andere omgeving, alsof zij op een andere planeet wonen. Zo vreemd is dat ook weeral niet. Dit zegt gewoon dat het in de meeste gezinnen goed gaat en dat de meeste kinderen en adolescenten wel eens een periode van verzet kennen, maar uiteindelijk komt het weer goed. Ook uit onderzoek blijkt dat de meeste gedragsproblemen bij kinderen vanzelf overgaan. Slechts bij vijf procent is therapie aangewezen.

De studie van extreme situaties is belangrijk omdat het meer inzicht kan geven in wat echt belangrijk is in de opvoeding en het onderwijs, in wat er echt toe doet in de ontwikkeling naar een evenwichtige volwassen persoonlijkheid. Niemand zal erover twijfelen dat de opvoeding en het onderwijs bepalen hoe de maatschappij van morgen eruit zal zien. Ik heb mij om die reden voorge-

nomen een synthese te maken van mijn jarenlange klinische ervaring om bloot te leggen waar precies de verantwoordelijkheid ligt van de volwassenen. Zo kom ik uit op de vraag wat politiek en economie met de opvoeding heeft te maken. Politieke en economische activiteiten zijn manieren waarop volwassenen hun verantwoordelijkheid opnemen. Zijn de volwassenen goede opvoedingsmodellen? Heeft de jeugd van tegenwoordig het getroffen met de volwassenen van tegenwoordig?

Ik zal het hier slechts zijdelings hebben over mijn vakgebied. Wie meer wil weten over hoe gedragsproblemen en opvoedingsproblemen goed aangepakt kunnen worden, kan ik verwijzen naar mijn vakpublicaties. In dit essay wil ik mij concentreren op de vraag wat verantwoordelijk gedrag is. In hoeverre kunnen het politiek beleid en de economische activiteiten voorkomen dat mensen zich sociaal onaangepast gedragen of dat er bevolkingsgroepen zijn die continu worden gediscrimineerd? Hoe kunnen, met andere woorden, de volwassenen van tegenwoordig ethisch handelen bevorderen?

Er zijn kinderen die aan het begin staan van een criminele carrière vol gewelddadigheid: zegt de manier waarop deze kinderen zich ontwikkelen iets over de oorzaken van oorlog, terrorisme en geweld in de wereld?

Er zijn pubers die zich automutilleren, een zeer laag zelfbeeld hebben, apathisch en depressief worden met suïcidale neigingen: zegt dit iets over de destructieve manier waarop we met het milieu omgaan of over het minderwaardigheidscomplex van bepaalde bevolkingsgroepen met alle gevolgen van dien, zoals passiviteit, werkloosheid, agressie?

Er zijn kinderen die door hun eigen ouders niet gerespecteerd worden, die diep vernederd worden in hun integriteit, die een heel nare kindertijd hebben: verklaart dit iets over het onrecht in de wereld, de schending van mensenrechten en de uitbuiting?

Het inzicht in de processen die kinderen ertoe leiden gewelddadig te zijn, ongelukkig of gediscrimineerd te worden, kan misschien helpen een antwoord te

vinden op de vraag hoe het onrecht in de wereld voorkomen of het best aangepakt kan worden. Welk politiek en economisch beleid is in staat voor alle kinderen de beste kansen te geven om zich te ontwikkelen naar evenwichtige persoonlijkheden die bekommerd zijn voor het lot van de medemensen?

Het verband tussen maatschappelijke processen, zoals weerspiegeld in de politiek en de economie, en de ontwikkeling van kinderen wordt op een verontrostende wijze geïllustreerd door onderzoek van het menselijk brein. Volgens McGilchrist wordt onze westerse cultuur meer en meer gekenmerkt door de dominantie van het linker hersenhelft. Dit heeft tot gevolg dat we meer en meer geneigd zijn om onze omgeving op mechanische wijze te verklaren, de dingen rondom ons te manipuleren en op een overdreven manier te controleren. Dit geeft ons een gevoel van macht en ingebeeelde zekerheid, terwijl we weinig oog hebben voor de context en het organische. De dominantie van de linker hersenhelft neemt exponentieel toe in dit computertijdperk. Apparaten overheersen in het dagelijks leven van kleine kinderen, met als gevolg dat de functies van de linker hersenhelft meer worden gestimuleerd ten koste van de rechter hersenhelft. Een kind is tegenwoordig meer bezig met apparaten dan met zijn moeder. Het kijkt ook minder naar het gelaat van zijn moeder. Leerkrachten hebben gesignaleerd dat sinds een viertal jaren kinderen van negen tot elf jaar geleerd moet worden gelaatsuitdrukkingen te herkennen. Impliciete communicatie kunnen ze niet meer begrijpen. Daardoor zijn ze minder empathisch en wordt ook hun basisvertrouwen aangetast. Autisme en anorexia zouden een gevolg kunnen zijn van een gebrekkig werkende rechterhelft van het brein. Die rechterhelft stimuleert namelijk het begrijpen in breder verband, het zien van verbindingen en dit maakt ons tot sociale wezens.

De ethiek als eerste prioriteit

In de opvoeding is de kern van de zaak de liefde van de opvoeders voor het kind. Dit lijkt een gemeenplaats, maar als we hierover doordenken blijkt al snel hoe cruciaal dit is. Het is buitengewoon naïef om opvoeding te zien als een manier van conditioneren, alsof opvoeding gelijk is te stellen met dressuur.

Machiavelli heeft geen plaats in de opvoeding van kinderen en cynisme nog minder. Natuurlijk spelen conditioneringsmechanismen, zoals belonen en straffen, een rol. Ook volwassenen gedragen zich met het oog op beloningen en om straffen te voorkomen. Wie zou er willen werken zonder salaris als 'beloning' en hoevelen zouden de verkeersregels aan hun laars lappen als er geen sancties volgen op overtredingen?

Er is geen wezenlijk verschil tussen het conditioneren van honden en opvoeding via beloning en straf. Als de beloning en de straf uitblijven dan kwijnt de regulering van het gedrag meestal weg. Conditioneren is een handig middel om gedrag aan te leren, maar via conditionering ontwikkelt het kind zich niet tot een volwassene die uit vrije wil of uit innerlijke overtuiging ethisch handelt.

Zou het Wetboek van Strafrecht de meeste burgers ervan weerhouden misdrijven te plegen of zouden die burgers ook zonder dat wetboek zich sociaal aangepast gedragen? Op het gedrag van criminelen heeft het Wetboek van Strafrecht geen effect. Het aantal moorden is de afgelopen vijftig jaar noch toegenomen, noch afgenomen. Wetten en gedragstherapie hebben geen effect op de ernstige criminaliteit. Als ik erin ben geslaagd om jongeren van het criminele pad af te brengen, dan is er, zoals verder wordt aangegeven, veel meer gebeurd dan straffen en opsluiten. Het is geen kwestie van een softe versus een harde aanpak. Detentie is het meest effectieve middel om criminaliteit tegen te houden, want zolang de misdadiger in de cel zit kan hij geen nieuwe misdrijven plegen. Eenmaal buiten recidiveert negentig procent. Om dit te voorkomen zijn educatieve maatregelen noodzakelijk.

Hoe komen wij ertoe uit vrije wil of uit innerlijke overtuiging ethisch te handelen? Het lijkt een moeilijke vraag en toch is het antwoord simpel. Een mens handelt ethisch omdat het zijn roeping is. Het gaat over de zin van ons leven: wat geeft werkelijk zin aan een mensenleven? Denk aan de soldaat die sterft voor het vaderland, de brandweerman die zijn leven riskeert om anderen te redden, de moeder die bij een aardbeving met haar lichaam haar kind beschermt of simpelweg de vrouw of man die een vriendelijk woord richt tot een

eenzame vreemdeling. In alle gevallen gaat het om onbaatzuchtig en onvoorwaardelijk gedrag. Mensen zijn bereid hun leven te geven om anderen te redden. Zij sterven en toch weet elk redelijk denkend mens dat zij in de hoogste mate zin aan hun leven hebben gegeven. Wij zijn sociaal en we plegen geen misdrijven omdat de meesten onder ons, dank zij het voorbeeld van hun opvoeders en van veel volwassen modellen, er innerlijk van overtuigd zijn dat liefde voor de medemens ons leven zinvol maakt.

Zo kom ik tot de essentie van de opvoeding (en zoals verder zal blijken zou dit ook de essentie moeten zijn van de ware politiek en een menselijke economie): de opvoeder moet het kind inspireren om een goed mens te worden. Die inspiratie komt er dank zij de onbaatzuchtigheid en de onvoorwaardelijkheid van de opvoeder. Natuurlijk moet het kind ook kennis verwerven en vaardigheden aanleren. Want als het kind zijn talenten niet ontplooit, dan heeft het ook niets te bieden aan de wereld. Maar het allerbelangrijkste is dat het kind een goed mens wordt die zich het lot van de naasten aantrekt.

Hier staan we mijlenver van de opvoeding als dressuur of conditionering. Ik zou durven zeggen dat de ziel van het kind wordt geraakt. Wat er ook gebeurt, hoe vreselijk het kind zich heeft gedragen: de volwassene is altijd bereid om te vergeven en te vergeten. Dit betekent niet dat de opvoeder alles toelaat en nooit straft, maar bij problemen wordt het gedrag veroordeeld en niet het kind als persoon. Het gedrag wordt afgewezen, maar niet het kind. Wat er ook gebeurt en hoe vreselijk het kind zich ook gedraagt, de ware opvoeder voelt zich blijvend verantwoordelijk voor het kind. Het kind is bij hem in goede handen. Het kind is aan hem toevertrouwd.

Ik kan dit illustreren met een van de moeilijkste problemen uit mijn klinische praktijk. Ik behandel liever een jonge crimineel dan een meisje van veertien dat niet tot rede is te brengen. Deze behandelingen zijn zo slopend omdat niets lijkt te helpen. Een lange periode met eindeloos geduld is noodzakelijk, waarbij ondertussen die meid het

bloed van onder de nagels van haar ouders en de hulpverlener kan halen.

*Yvette wordt door haar moeder aangemeld. Zij is al twee jaar in behandeling bij een kinderpsychiater omdat zij zichzelf sneed. Volgens haar moeder heeft die 'geiten-wollen-sokken type' nog niets bereikt. Yvette liegt aan één stuk door. Zij wil niets van haar ouders aanne-
men. Als zij haar iets verbieden, doet zij het toch. Haar persoonlijke hygiëne is slecht. Zij wil nooit toegeven en geeft altijd de schuld aan anderen. Ze houdt zich niet aan de basisregels zoals haar kamer opruimen of de tafel helpen zetten. Elk moment kan ze ontploffen. De sfeer thuis is totaal verziekt. De moeder is wanhopig en schrijft dat ze nu alles maar tolereert, maar dat is niet langer uit te houden. Ze vreest op een gegeven moment geen andere keuze te hebben dan Yvette de deur te wijzen. Ondanks alles schrijft moeder in haar mail dat ze best gelooft 'dat diep van binnen Yvette een lief meisjes is', maar nu gedraagt zij zich als een monster. De relatie tussen de ouders wordt, door de dagelijks terugkerende conflicten, ernstig aangetast.*

Mijn advies bij een dergelijke langdurig aanslepende en uitzichtloze situatie verwoord ik als volgt: 'Het allerbelangrijkste in de opvoeding van een puber is dat haar zelfvertrouwen en haar zelfwaardegevoel gestimuleerd wordt. De puberteit is voor een meisje als Yvette een periode vol risico's (blowen, relaties, uitgaan, verkeerde vrienden, ...). Wie zelfvertrouwen heeft kan die problemen beter aan. Het kan best wel eens fout gaan, want de puberteit is typisch een periode van vallen en opstaan, maar uiteindelijk komt het in vrijwel alle gevallen goed. De belangrijkste rol van de ouders is, om op momenten waar de puber in de put zit, bereid te zijn haar altijd met veel liefde en warmte op te vangen, wat er ook is gebeurd!!! Dus als er een felle ruzie is geweest of als ze veel te laat thuis is gekomen, en ze komt terug bij jullie alsof er niets is gebeurd, dan doen jullie ook alsof er

niets is gebeurd. Het is voldoende samen wat te drinken en gezellig te babbelen. Want als je zou zeggen 'Had je maar naar ons geluisterd' of 'Waarom was je daarnet zo hondsbrutaal' of 'Waarom loog je weeral', dan begint de ruzie van voren af aan en de hele avond is verpest.

Dit is best een moeilijk advies, maar het voorkomt een hele boel ellende. Als ouder zou ik mij natuurlijk ook grote zorgen maken over het risicovolle gedrag van Yvette, maar hoe meer je dat laat blijken en nog erger: 'Hoe meer je haar op het rechte pad probeert te krijgen', hoe erger de problemen zullen worden. Dat komt omdat al die ouderlijke bemoeienis haar zelfvertrouwen nog verder naar beneden drukt.

Mijn volgend advies is daarom: wees er nu als ouders eens van overtuigd dat jullie twaalf jaar lang Yvette zo goed mogelijk en met veel liefde en warmte hebben opgevoed. Dat zijn de belangrijkste jaren van een mensenleven omdat daar werd de basis gelegd van haar persoonlijkheidsontwikkeling. Aan die opvoeding is het te danken dat Yvette in de grond een lief en gezellig meisje is!

Na die periode liep het echter fout omdat zij met haar temperament precies met de mensen die haar het meest nabij zijn in botsing komt. Het gaat er nu om die moeilijke periode te overkomen. Om het op een brutale manier te zeggen: jullie taak als opvoeders zit er op (bij wijze van spreken, omdat opvoeden bij Yvette juist averechts werkt). Beschouw haar als een volwassen meid (hoe kinderachtig ze ook nog is): hoe zou je met haar omgaan als zij tweeëntwintig is? Juist, het is haar leven, nu is ze zelf verantwoordelijk, maar als ze in de put zit, dan staan haar ouders altijd klaar, zonder kritiek, zonder verwijten, zonder te moraliseren, gewoon omdat het jullie dochter is'.

Dit soort adviezen geef ik slechts als al het andere niet heeft geholpen. Het gaat er om dat de houding van de ouders radicaal verandert. Zij moeten hun dochter kunnen loslaten en haar het vertrouwen geven. De ontwikkeling van een adolescent verloopt het best als het losmakingsproces verloopt zonder affectieve breuk. Als de opvoeders in hun houding steeds opnieuw bewijzen, dat ze onvoorwaardelijk van haar houden, komt het meestal goed. Dit kan maanden duren, maar mijn ervaring leert dat deze conflicten het best op die manier kunnen worden opgelost.

Zou in de wereld van de politiek het tonen van vertrouwen in de tegenstander ook niet de beste methode zijn om slepende conflicten op te lossen? Zouden etnische spanningen niet verdwijnen als de landen elkaar met respect behandelen en als elke etnische groep op de eigen geboortegrond de kans heeft zich te ontplooien en bij te dragen aan de opbouw van de samenleving? Is het niet beter bij conflicten het hoofd koel te houden, waarbij stapje voor stapje wordt geprobeerd een vergelijk te vinden? In plaats van de tegenstander uit te dagen, te vernederen of af te keuren kunnen we beter zelf een voorbeeld zijn van hoe mensen met elkaar horen om te gaan.

De Ander is aan mij toevertrouwd

De relatie opvoeder-kind is een ethische oersituatie: het kind is toevertrouwd aan de opvoeder. Zonder de zorg van de opvoeder zou het jonge kind niet overleven. Die zorg is onbaatzuchtig en onvoorwaardelijk. Alle kinderen, zonder enige uitzondering, hebben er recht op.

Willen we ethisch verantwoord leven, dan moeten we de andere mensen zien als aan ons toevertrouwd, zonder uitzondering, zonder voorafgaande voorwaarden te stellen, onbaatzuchtig. Dit is de reden waarom racisme, discriminatie, uitsluiting en uitbuiting onethisch zijn. Hier hoeft geen ideologie of religie aan te pas te komen. De ethiek gaat vooraf aan elke ideologie, aan elke religie of aan elke filosofie. Zodra een Ander in mijn nabijheid komt, ben ik ge-

roepen mijn verantwoordelijkheid op te nemen. Wie bereid is te leven *voor* de Ander, onbaatzuchtig en onvoorwaardelijk, is een mens zoals hij hoort te zijn.

Hier ligt ook het belangrijkste criterium om een religie of een ideologie aan haar ethisch gehalte te toetsen. Eender welke vorm van haat of geweld tegen eender welke mens is het bewijs dat de ideologie of de religie niet deugt. Intolerantie tegenover andersdenkenden of afvalligen is een vorm van kwaad. Dit wil daarom niet zeggen dat die ideologieën of religies geïnspireerd zijn door het Kwaad, maar dat zij misbruikt worden door diegenen die in naam van die ideologieën of religies hun eigen machtswellust en bezitsdrang verhullen.

Wat ethisch verantwoord leven betekent voor de politiek en de economie wordt hieronder in diverse teksten uitgewerkt.

2. Gedragsgestoorde volwassenen

Ongeveer vijf procent van de mensen, volwassenen of kinderen, is gedragsgestoord. Op honderd mensen zijn er dus vijftien die zich meestal correct gedragen, die anderen met respect behandelen, die hun verantwoordelijkheid niet ontvluchten. Vijf van die honderd zijn lastige mensen die het behoorlijk kunnen verpesten. Zij houden zich niet aan afspraken, zijn agressief in het verkeer, mishandelen hun partner of kinderen, buiten anderen uit. Dit is zichtbaar in elke straat: op elke twintig huizen is er één waar de vuilniszakken ruim voor tijd buiten worden gezet, waar luide muziek door de open ramen klinkt of waar de burens 's nachts wakker liggen van het geruzie en geschreeuw. Vijf procent vervelende mensen.

Deze gedragsgestoorden komen ook terecht in de politiek en in het bedrijfsleven. Dit zijn bijvoorbeeld de graaiers die vette bonussen opstrijken of van hun positie misbruik maken om financieel voordelige commissariaten in te nemen. Met een pennenstreek kunnen zij honderden medewerkers ontslaan als hun bedrijf elders meer winst kan maken. Zij hebben er geen moeite mee enorme salarissen op te strijken, terwijl de gewone werknemers nauwelijks van hun loon kunnen rondkomen. Het toppunt van onbeschaamdheid kwam voor bij een Amerikaans bedrijf dat haar werknemers het advies gaf een tweede baan erbij te nemen om hun gezinnen te kunnen onderhouden. Deze mensen moeten zestien uur per dag werken, zodat de tijd ontbreekt voor hun intieme relatie en voor de opvoeding van de kinderen. Een nationale ramp voltrekt zich voor onze ogen.

Ook voor de vijf procent gedragsgestoorde mensen zijn wij verantwoordelijk. Net zoals ik als orthopedagoog ervoor zorg dat ook gedragsgestoorde kinderen de beste kansen krijgen om zich te ontwikkelen, moeten we in de samenleving erover waken dat die vijf procent lastige mensen zich leren verantwoordelijk te gedragen. Hier ligt een taak voor de politiek, maar uiteindelijk moet de vijftien procent sociale burgers een 'netwerk van solidariteit' vormen waar-

binnen asociaal gedrag zo weinig mogelijk kans krijgt. Over de rol van de politiek en over de netwerken van solidariteit wil ik het hier verder hebben.

Ethiek als grondvoorwaarde van de politiek

Politici hebben een voorbeeldfunctie. Hiermee wordt niet bedoeld dat zij een voorbeeld moeten zijn van macht of van rijkdom. Integendeel, net zoals 'minister' letterlijk 'dienaar' betekent, moeten politici ten dienste staan van de mensen. Het dienen van anderen vereist enige toelichting. De filosoof Emmanuel Levinas vat die dienstbaarheid kernachtig als volgt samen: 'Voor de Ander, ondanks mijzelf, vanuit mijzelf'. Opvallend is dat Levinas de Ander met een hoofdletter schrijft. Hiermee bedoelt hij dat de Ander hoger staat dan het ik. Met de Ander wordt bedoeld mijn directe naasten, de mensen ver weg in ontwikkelingslanden bijvoorbeeld, en de toekomstige generaties die zullen moeten leven op de planeet die we voor hen achterlaten. 'Voor de Ander' betekent dat ik mijn leven ten dienste stel van de anderen. 'Ondanks mijzelf' wil zeggen dat ondanks mijn persoonlijke behoeften, ik toch voorrang geef aan de behoeften van anderen. 'Vanuit mijzelf' wijst erop dat ik mijn talenten moet ontplooien en dat ik bezit moet verwerven want anders heb ik niets aan anderen te bieden. Levinas gaat hierin heel ver. Hij heeft het over substitutie: de Ander neemt in mijzelf de plaats van mijn ego in. De Ander wordt het centrum van mijn bestaan. De Ander wordt mijn ziel. Ik leef voor de Ander! Een extreem voorbeeld is de soldaat die sterft opdat anderen in vrede zouden kunnen leven.

Paus Franciscus maakt het nog veel bonter. Conform de ware christelijke leer zegt hij dat wij onze vijanden lief moeten hebben. Die vijf procent vreselijk lastige mensen, waaronder ook gevaarlijke criminelen zitten, zouden we lief moeten hebben! De paus voegt letterlijk hieraan toe: 'Zegen diegene die kwaad over jou heeft gezegd. Geef een glimlach aan diegene die het misschien niet heeft verdiend. Laat je niet gelden, maar stel de zachtheid tegenover de tirannie. Vergeet de ondergane vernederingen'.

Wat we niet mogen vergeten bij deze aanbevelingen is dat de wereld een paradijs zou zijn moesten de mensen er zich aan houden. We hoeven niet te hopen op een hemel in het hiernamaals: het ligt hier op aarde in onze handen.

Los van religie of van ideologie of voorafgaand aan elke religie of ideologie is er de ethiek die zegt dat we met de Ander rekening moeten houden, ergo dat we er moeten zijn voor de Ander. Dit is het fundament van een menselijke beschaving. Hier overstijgt de mens de biologische struggle for life. Die ethiek is niet door mensen bedacht. Zij is ook niet het resultaat van een democratisch besluitvormingsproces. Het gaat over waarden en normen die er altijd zijn geweest en die ik ontdek zodra een Ander mijn wereld binnentreedt. De komst van de Ander betekent dat ik met hem rekening moet houden: gun ik hem zijn plaats in de wereld of claim ik de wereld voor mijzelf?

De vraag waar die waarden en normen vandaan komen, wil ik slechts in zijn algemeenheid beantwoorden om een onvruchtbare discussie over rede versus geloof te ontwijken. Het is duidelijk dat de ethiek komt van een instantie die buiten de zichtbare wereld ligt of, uitgedrukt in filosofische termen, die transcendent is aan het Zijn. Gelovigen zullen die instantie God noemen. Anderen houden het bij de constatering dat er nu eenmaal absolute normen en waarden zijn. Nog anderen denken er niet over na en die vraag laat hen onverschillig. Misschien is het, met het oog op waarachtig ethisch handelen, niet zo gek om diep in ons hart te beseffen dat de ethiek aan de mensheid is gegeven door een Macht die ons oneindig te boven gaat. Het is slechts een idee die in de mens kan opkomen, want zijn verstand is te beperkt om over die Macht te kunnen spreken. Misschien is dit de reden waarom de meeste mensen het nooit over God hebben, maar diep in hun hart gelovig zijn.

Als honderd jaar geleden God dood werd verklaard, dan betrof het de God die door mensen werd bedacht en misbruikt. Die dood was terecht en de ethiek werd er niet door afgewezen. Het enige gevaar dat op die moord zou kunnen volgen is dat de ethiek minder ernstig wordt genomen, dat de normen en waarden die ons menselijk maken als relatief worden beschouwd. Dan zijn we

niet meer bereid om te sterven voor het vaderland en wordt diegene die zijn eigen behoeften opoffert voor het belang van de anderen als onnozel beschimpt. Als God dood wordt verklaard en de ethiek wordt verworpen, dan is er een kans dat ook de mens dood wordt verklaard. Hiermee bedoel ik de menselijke mens.

Ethiek sluit rationaliteit geenszins uit

Als we ons leven ten dienste van anderen stellen, als we er zijn voor de Ander, als we ook onze vijanden liefhebben, dan moeten we er niettemin rekening mee houden dat er heel veel mensen zijn en dat we niet iedereen kunnen geven wat hen toekomt. In de liefde voor de naasten moeten we rationele afwegingen maken zodat wat we doen voor anderen en wat we hen geven op een rechtvaardige wijze wordt verdeeld.

Er is nog een tweede reden om rationale overwegingen te maken in onze liefde voor de medemensen. Naast de Ander is er ook de derde. Een derde persoon kan mijn naaste belagen, bestelen of geweld aandoen. Ik kan die derde persoon niet vergeven in de plaats van de Ander. Ik moet de Ander verdedigen tegen het kwaad dat derden hem kunnen aandoen. Meer in het algemeen wil dit zeggen dat rechtspraak noodzakelijk is.

Een probleem doet zich voor als de rechtspraak onze ethische verantwoordelijkheid verhindert. In de volgende paragraaf licht ik dit met een voorbeeld uit mijn praktijk toe, daarna geef ik mijn argumenten waarom zo uitvoerig op deze casus wordt ingegaan.

Sommige mannen worden gedwongen crimineel te blijven

Het hierna volgende rapport, dat ik heb geschreven als studiemateriaal voor mijn team, spreekt voor zichzelf. Het rapport heb ik ook besproken met het College van procureurs-generaal in Den Haag, met de hoop dat de politiek hier actie in onderneemt.